

ТЕМА № 6. СТАНОВЛЕННЯ ПРИВАТНОЇ ДЕТЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

План:

1. Сутність та значення приватної детективної (розшукової) діяльності.
2. Основні положення законодавчих ініціатив в Україні щодо приватного розшуку.
3. Проблеми правового регулювання приватної детективної діяльності.
4. Етичні стандарти та обмеження для приватних детективів.
5. Досвід США у становленні приватної детективної діяльності.
6. Особливості функціонування приватних агентств у Великобританії, Німеччині, Франції.
7. Вимоги до професійної підготовки приватного детектива.
8. Можливості взаємодії приватних детективів із державними правоохоронними органами.
9. Виклики та перспективи розвитку приватного сектору безпеки в Україні.

1. Сутність та значення приватної детективної (розшукової) діяльності

Приватна детективна (розшукова) діяльність – це дозволена законодавством незалежна професійна діяльність приватних детективів або приватних детективних підприємств (агентств) з надання клієнтам на договірній основі детективних послуг з метою захисту їхніх законних прав та інтересів. Ця діяльність спрямована на пошук, збирання та фіксацію інформації, розшук предметів, майна, людей та тварин, встановлення фактів та з'ясування різних обставин на замовлення клієнтів.

Теоретико-правове осмислення приватної детективної діяльності дозволяє виділити її *характерні ознаки*:

- *Дозвільний характер* – здійснюється спеціальними суб'єктами, які отримали відповідні дозволи (ліцензії);
- *Професійність* – виконується на професійній основі особами з відповідною підготовкою;
- *Договірний характер* – надання послуг здійснюється на підставі договору;
- *Спеціалізований характер* – направлена на надання специфічних послуг;
- *Комерційний характер* – здійснюється з метою отримання прибутку;
- *Підконтрольність державі* – підлягає державному регулюванню та контролю.

Значення приватної детективної діяльності в правовій системі сучасної демократичної держави розкривається через її *функції*:

- *Правозахисна функція* – захист законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, які виступають замовниками детективних послуг.

– *Інформаційно-аналітична функція* – збір, аналіз та надання клієнтам необхідної інформації для прийняття рішень.

– *Превентивна функція* – профілактика правопорушень через збір інформації про потенційні загрози.

– *Допоміжна функція щодо правосуддя* – сприяння у збиранні доказової інформації, яка може бути використана в судовому процесі.

– *Сервісна функція* – задоволення потреб громадян та організацій у специфічних послугах безпекового характеру.

Відповідно до міжнародних стандартів, зокрема Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи №1402 (1999) «Контроль за діяльністю служб внутрішньої безпеки в країнах-членах Ради Європи», приватні детективні структури є важливим елементом недержавної системи безпеки, яка доповнює державну правоохоронну систему та сприяє реалізації принципу верховенства права.

За даними Європейської федерації асоціацій приватних детективів (European Federation of Private Detective Associations), у більшості розвинутих країн світу діяльність приватних детективів є легалізованою та регламентованою законодавчими актами, що свідчить про її визнання як важливого інституту громадянського суспільства.

Співвідношення приватної детективної діяльності та державної правоохоронної діяльності характеризується наступними аспектами:

– Приватна детективна діяльність не підміняє функції правоохоронних органів, а доповнює їх;

– Правоохоронні органи діють в інтересах держави та суспільства в цілому, а приватні детективи – в інтересах конкретного клієнта;

– Правоохоронні органи мають значно ширші повноваження щодо застосування заходів примусу;

– Приватні детективи, на відміну від правоохоронців, не мають права здійснювати оперативно-розшукові заходи, що обмежують конституційні права громадян.

Як зазначено в Рішенні Конституційного Суду України від 22.09.2005 № 5-рп/2005, забезпечення безпеки громадян може здійснюватися не лише державними органами, а й недержавними організаціями, що відповідає принципу багатосуб'єктності у сфері безпеки. Це створює правове підґрунтя для розвитку приватної детективної діяльності як складової недержавної системи безпеки в Україні.

2. Основні положення законодавчих ініціатив в Україні щодо приватного розшуку

Становлення нормативно-правової бази приватної детективної діяльності в Україні характеризується складним та тривалим процесом, який досі не завершився прийняттям відповідного закону. Аналіз законодавчих ініціатив дозволяє простежити еволюцію підходів до регулювання цієї сфери.

Хронологія основних законодавчих ініціатив:

1. *Проект Закону «Про приватну детективну діяльність» № 5237 від 05.04.2000* – перша спроба врегулювати сферу приватного розшуку, яка не отримала достатньої підтримки у парламенті.

2. *Проект Закону «Про приватну детективну діяльність» № 5380 від 07.04.2004* – встановлював достатньо жорсткі вимоги до суб'єктів приватної детективної діяльності, але також не був прийнятий.

3. *Проект Закону «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» № 3726 від 28.12.2015* – розроблений з урахуванням європейського досвіду, був прийнятий Верховною Радою 13.04.2017, але ветований Президентом України 03.05.2017.

4. *Проект Закону «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» № 10024 від 08.02.2019* – пропонував більш ліберальний підхід до регулювання діяльності, але не був розглянутий у зв'язку із закінченням каденції парламенту.

5. *Проект Закону «Про детективні послуги» № 3010 від 04.02.2020* – визначав детективну діяльність як підприємницьку діяльність з надання детективних послуг, але був відкликаний 03.03.2020.

6. *Проект Закону «Про приватну детективну діяльність» № 3010-1 від 18.02.2020* – визначав правові основи організації та здійснення приватної детективної діяльності, але був відкликаний 02.09.2022.

7. *Проект Закону «Про правові засади приватної детективної (розшукової) діяльності» № 9073 від 06.09.2023* – наразі очікує розгляду.

Проведений аналіз останніх законодавчих ініціатив (зокрема, проекту № 9073 від 06.09.2023) дозволяє виділити такі *ключові положення* щодо регулювання приватної детективної діяльності:

1. *Суб'єкти приватної детективної діяльності*: фізичні особи-підприємці, які зареєстровані як приватні детективи; юридичні особи – агентства приватних детективів.

2. *Основні види детективних послуг*: збір інформації у цивільних справах; вивчення ринку та збір інформації для ділових переговорів; з'ясування біографічних та інших даних про особу; пошук осіб, місцезнаходження яких невідоме; пошук зниклого майна; збір інформації про протиправні дії щодо клієнта; пошук свідків та очевидців подій; виявлення фактів несанкціонованого збору інформації; забезпечення захисту інформації з обмеженим доступом.

3. *Права приватних детективів*: опитування осіб за їхньою згодою; здійснення зовнішнього спостереження на відкритій місцевості; огляд і вивчення місць подій за згодою власників або розпорядників; здійснення фото-, відео- та аудіозаписів на відкритій місцевості; отримання на договірній основі письмових висновків експертів; звернення з запитами до органів державної влади та місцевого самоврядування; використання технічних засобів, які не заборонені законодавством.

4. *Обмеження у діяльності приватних детективів*: заборона здійснювати оперативно-розшукові заходи; заборона видавати себе за співробітників правоохоронних органів; заборона збирати інформацію про

приватне життя особи без її згоди; заборона порушувати таємницю листування, телефонних розмов; заборона застосовувати технічні засоби, призначені для негласного отримання інформації.

5. *Вимоги до приватних детективів*: громадянство України; вища юридична освіта або стаж роботи в оперативних чи слідчих підрозділах не менше трьох років; проходження відповідного навчання; відсутність судимості за тяжкі або особливо тяжкі злочини; дієздатність.

6. *Система контролю*: ліцензування діяльності; створення саморегулювальної організації приватних детективів; контроль з боку уповноважених органів.

Слід зазначити, що станом на травень 2025 року спеціальний закон про приватну детективну діяльність в Україні все ще не прийнятий, незважаючи на неодноразові спроби законодавчого врегулювання цієї сфери. Водночас, відповідно до Класифікатора видів економічної діяльності ДК 009:2010, затвердженого наказом Держспоживстандарту України від 11.10.2010 № 457, діяльність приватних детективів класифікується за кодом 80.30 «Проведення розслідувань», що створює певні передумови для її фактичного існування в правовому полі України.

3. Проблеми правового регулювання приватної детективної діяльності

Правове регулювання приватної детективної діяльності в Україні характеризується низкою системних проблем, які зумовлюють необхідність комплексного законодавчого врегулювання цієї сфери.

Основні проблеми правового регулювання:

1. *Відсутність спеціального законодавства*. Незважаючи на фактичне існування ринку детективних послуг, його діяльність не регламентована спеціальним законом, що створює правову невизначеність та ризики як для самих детективів, так і для споживачів їхніх послуг. Така ситуація суперечить правовій позиції Конституційного Суду України, викладеній у Рішенні від 22.09.2005 № 5-рп/2005, відповідно до якої правова визначеність є невід'ємною складовою принципу верховенства права.

2. *Правова колізія щодо повноважень приватних детективів*. Згідно зі статтею 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-ХІІ, проведення оперативно-розшукової діяльності є виключною компетенцією державних органів, визначених цим законом. Водночас, діяльність приватних детективів за своєю суттю наближена до оперативно-розшукової, що створює ризики правової колізії та потенційних звинувачень у перевищенні повноважень.

3. *Проблема використання отриманої інформації як доказів*. Відповідно до статті 84 Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 № 4651-VI, доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку. Інформація, зібрана приватними детективами, формально не підпадає під це визначення, що обмежує можливості її використання в судовому процесі.

4. *Неврегульованість питань захисту персональних даних.* Діяльність приватних детективів часто пов'язана зі збором та обробкою персональних даних. Відповідно до статті 6 Закону України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 № 2297-VI, обробка персональних даних здійснюється за згодою суб'єкта персональних даних або у випадках, визначених законом. За відсутності спеціального закону про приватну детективну діяльність існує правова невизначеність щодо підстав та меж збору персональних даних детективами.

5. *Відсутність системи професійної підготовки та сертифікації.* Наразі в Україні відсутні законодавчо встановлені вимоги до професійної кваліфікації приватних детективів та порядок її підтвердження, що негативно впливає на якість послуг та створює ризики для споживачів.

6. *Проблема відповідальності за порушення у сфері приватної детективної діяльності.* Чинне законодавство не містить спеціальних норм про відповідальність за порушення у сфері приватної детективної діяльності, що створює правові прогалини та ускладнює захист прав як клієнтів, так і третіх осіб.

7. *Неврегульованість питань страхування професійної відповідальності.* У більшості країн з розвинутою системою правового регулювання приватної детективної діяльності передбачається обов'язкове страхування професійної відповідальності детективів. В Україні це питання залишається неврегульованим.

8. *Проблема взаємодії з правоохоронними органами.* За відсутності законодавчого регулювання не визначено механізми та форми взаємодії приватних детективів з правоохоронними органами, що обмежує можливості ефективного вирішення спільних завдань.

Судова практика з питань приватної детективної діяльності також демонструє наявність правових проблем. Наприклад, у постанові Верховного Суду від 12.11.2020 у справі № 754/14281/17 суд зазначив, що за відсутності спеціального закону, який регулює приватну детективну діяльність, особа, що надає такі послуги, не звільняється від дотримання загальних вимог законодавства щодо захисту персональних даних та недоторканності приватного життя.

Шляхи вирішення проблем правового регулювання:

– *Прийняття спеціального закону про приватну детективну діяльність*, який би чітко визначав правовий статус приватних детективів, їхні права та обов'язки, межі повноважень та відповідальність.

– *Внесення змін до суміжного законодавства*, зокрема до Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про захист персональних даних», Кодексу України про адміністративні правопорушення, з метою гармонізації правового регулювання.

– *Створення системи професійної підготовки та сертифікації* приватних детективів з урахуванням міжнародного досвіду.

– *Запровадження механізмів саморегулювання* через створення професійних об'єднань приватних детективів з відповідними повноваженнями щодо встановлення професійних стандартів та контролю за їх дотриманням.

– *Розробка процедур ліцензування та контролю* за діяльністю приватних детективів з боку уповноважених державних органів.

– *Створення реєстру приватних детективів та детективних агенцій* для забезпечення прозорості ринку детективних послуг.

Правове регулювання приватної детективної діяльності має здійснюватися з урахуванням міжнародних стандартів, зокрема Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1402 (1999) «Про контроль за діяльністю служб внутрішньої безпеки в країнах-членах Ради Європи», яка визначає загальні принципи демократичного контролю за службами безпеки, що можуть бути застосовані й до приватних детективних структур.

4. Етичні стандарти та обмеження для приватних детективів

Етичні стандарти у приватній детективній діяльності є необхідним компонентом професійної діяльності, який доповнює нормативно-правове регулювання та сприяє формуванню належної професійної культури в цій сфері.

Етика приватної детективної діяльності ґрунтується на деонтологічних принципах професійного обов'язку, які визначають моральні зобов'язання детектива перед клієнтами, суспільством та професійною спільнотою. Як зазначав відомий філософ права А. Кауфман, професійна етика правничих професій має особливе значення через їх безпосередній зв'язок із правами та інтересами людей.

Основні етичні стандарти для приватних детективів:

– *Принцип законності* – детектив зобов'язаний діяти виключно в межах закону, не застосовувати незаконні методи збору інформації. Цей принцип відображений у міжнародних документах, зокрема у Європейському кодексі поліцейської етики (2001), положення якого за аналогією можуть застосовуватися до приватних детективів.

– *Принцип конфіденційності* – збереження у таємниці інформації, отриманої від клієнта та в процесі виконання завдання. Відповідно до Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1402 (1999), особи, які займаються діяльністю у сфері безпеки, мають дотримуватися вимог щодо захисту інформації.

– *Принцип об'єктивності та неупередженості* – детектив має збирати та аналізувати інформацію максимально об'єктивно, не керуючись упередженнями чи особистими інтересами. Цей принцип узгоджується з вимогами статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо справедливості судового розгляду.

– *Принцип компетентності* – детектив повинен володіти необхідними знаннями та навичками для якісного виконання професійних обов'язків, постійно підвищувати свою кваліфікацію.

– *Принцип добросовісності* – чесне та сумлінне виконання взятих на себе зобов'язань перед клієнтом, уникнення конфлікту інтересів. Цей принцип віддзеркалює загальні вимоги цивільного законодавства України щодо добросовісності при виконанні договірних зобов'язань (ст. 526 Цивільного кодексу України).

– *Принцип поваги до прав людини* – детективна діяльність має здійснюватися з повагою до гідності та прав усіх осіб, залучених до розслідування. Цей принцип безпосередньо впливає зі статті 3 Конституції України, яка встановлює, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

– *Принцип професійної солідарності* – детективи мають підтримувати високі стандарти професії та сприяти формуванню позитивного іміджу приватної детективної діяльності.

Механізми забезпечення етичних стандартів:

– *Кодекси професійної етики* – у багатьох країнах приватні детективи об'єднуються в професійні асоціації, які розробляють та впроваджують кодекси етики. Наприклад, Міжнародна асоціація приватних детективів (International Association of Private Detectives) має власний етичний кодекс, який встановлює стандарти поведінки для членів асоціації.

– *Дисциплінарні комісії* – органи професійного самоврядування, які розглядають скарги на порушення етичних норм та застосовують відповідні санкції до порушників.

– *Обов'язкова професійна підготовка* – навчальні програми для приватних детективів обов'язково мають включати етичну складову.

– *Публічні зобов'язання* – приватні детективи та детективні агентства часто публічно зобов'язуються дотримуватися певних етичних стандартів, що підвищує довіру клієнтів.

Етичні обмеження у діяльності приватних детективів:

– *Заборона на введення в оману* – детектив не має права свідомо вводити в оману клієнтів щодо своїх можливостей та перспектив розслідування.

– *Заборона на провокацію правопорушень* – детектив не повинен провокувати осіб на вчинення правопорушень з метою збору доказів. Ця заборона узгоджується з правовою позицією Європейського суду з прав людини, висловленою у справі «Тейксейра де Кастро проти Португалії» (1998).

– *Недопустимість вторгнення у приватне життя* – детектив має поважати недоторканність приватного життя та збирати інформацію про приватне життя особи лише у випадках, коли це необхідно для захисту законних інтересів клієнта та не суперечить закону. Ця вимога відповідає статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка захищає право на повагу до приватного і сімейного життя.

– *Заборона розголошення конфіденційної інформації* – детектив не має права розголошувати інформацію, отриману в процесі розслідування, крім випадків, передбачених законом. Відповідно до статті 32 Конституції України,

не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом.

– *Заборона на використання незаконних методів* – детектив не повинен використовувати методи збору інформації, які прямо заборонені законом, зокрема прослуховування телефонних розмов, перлюстрацію кореспонденції без відповідного судового рішення. Ця заборона підкріплюється кримінальною відповідальністю за порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції (ст. 163 Кримінального кодексу України).

– *Заборона на співпрацю з кримінальними структурами* – детектив не має права співпрацювати з особами, які займаються злочинною діяльністю, для досягнення цілей розслідування.

– *Заборона на дискримінацію* – детектив повинен надавати послуги клієнтам без будь-якої дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками. Ця вимога відповідає статті 24 Конституції України, яка забороняє будь-які форми дискримінації.

Етичні дилеми у приватній детективній діяльності:

– *Конфлікт інтересів* – ситуації, коли особисті інтереси детектива або інтереси інших клієнтів можуть суперечити інтересам клієнта.

– *Межі допустимого обману* – наскільки допустимим є використання обману при проведенні розслідування (наприклад, при роботі «під прикриттям»).

– *Етичність розслідування подружньої зради* – чи є етичним розслідування особистого життя людини на замовлення подружжя.

– *Дилема щодо повідомлення про виявлені злочини* – як діяти, якщо в процесі розслідування виявлено ознаки злочину, не пов'язаного з предметом розслідування.

Вирішення цих та інших етичних дилем має здійснюватися з урахуванням як нормативних вимог, так і загальних етичних принципів, та потребує розвитку професійної рефлексії у спільноті приватних детективів.

5. Досвід США у становленні приватної детективної діяльності

Сполучені Штати Америки мають найбільш тривалу історію розвитку приватної детективної діяльності та найрозвиненішу систему її правового регулювання, що робить американський досвід особливо цінним для вивчення.

Офіційною датою зародження приватної детективної діяльності у США вважається 1850 рік, коли Аллан Пінкертон заснував першу у світі приватну детективну агенцію «Pinkerton National Detective Agency» у Чикаго. Девіз агенції – «Ми ніколи не спимо» («We never sleep») – та символ у вигляді відкритого ока стали прообразом поняття «приватний детектив».

Агенція Пінкертон спочатку спеціалізувалася на розслідуванні злочинів на залізницях, однак поступово розширила сферу діяльності. Під час Громадянської війни (1861-1865) детективи Пінкертон виконували розвідувальні функції для армії Півночі, а в післявоєнний період активно залучалися великими компаніями для боротьби з профспілковим рухом.

Важливий етап у становленні приватної детективної діяльності в США пов'язаний з діяльністю таких видатних детективів, як Вільям Бернс, засновник детективної агенції «William J. Burns International Detective Agency» (1909), та Юджин Франсуа Відок, який заснував першу у світі приватну детективну агенцію «Le Bureau des Renseignements» у 1833 році у Франції, але його методи знайшли широке застосування в США.

У США відсутній єдиний федеральний закон, що регулює приватну детективну діяльність. Регулювання здійснюється на рівні штатів, що створює значні відмінності у вимогах та стандартах між різними юрисдикціями.

Загальні риси регулювання на рівні штатів:

– *Ліцензування* – у більшості штатів приватні детективи мають отримати ліцензію. Вимоги до отримання ліцензії суттєво відрізняються: від мінімальних у штаті Алабама до досить суворих у Каліфорнії та Нью-Йорку.

– *Вимоги до кандидатів* – типові вимоги включають: вік (зазвичай від 21 року); громадянство США або статус постійного резидента; відсутність судимостей за тяжкі злочини; досвід роботи (від 2 до 5 років у сфері розслідувань або правоохоронній діяльності); проходження спеціального навчання; складання кваліфікаційного іспиту; страхування професійної відповідальності.

– *Повноваження приватних детективів* – у США приватні детективи мають значні повноваження порівняно з іншими країнами: доступ до деяких державних баз даних (зокрема, до баз даних реєстрації транспортних засобів); право на приховане спостереження; право на здійснення аудіо- та відеозапису в публічних місцях; у деяких штатах – право на затримання особи при певних обставинах.

– *Контроль та регулювання* здійснюється через: департаменти ліцензування штатів; професійні асоціації (наприклад, Національна асоціація приватних слідчих – National Association of Private Investigators); ринкові механізми (конкуренція, репутація).

У США діє розгалужена система професійної підготовки приватних детективів, яка включає:

– *Спеціалізовані навчальні програми* в коледжах та університетах (наприклад, програма «Private Investigation» в університеті Джона Джея в Нью-Йорку);

– *Професійні курси*, акредитовані професійними асоціаціями;

– *Програми наставництва*, за якими початківці працюють під керівництвом досвідчених детективів;

– *Постійне підвищення кваліфікації* – у багатьох штатах для продовження ліцензії детективи мають регулярно проходити курси підвищення кваліфікації.

За даними Бюро статистики праці США (U.S. Bureau of Labor Statistics), у 2023 році в США працювало понад 40 000 ліцензованих приватних детективів та слідчих. Щорічний оборот ринку приватних детективних послуг перевищує 5 мільярдів доларів.

Основні напрямки діяльності американських приватних детективів: корпоративні розслідування (40% ринку); сімейні справи (розлучення, аліменти) (20% ринку); пошук осіб (15% ринку); перевірка персоналу для роботодавців (10% ринку); розслідування страхових випадків (10% ринку); ынше (5% ринку).

Тенденції розвитку приватної детективної діяльності в США:

– *Технологізація* – впровадження новітніх технологій (штучний інтелект, великі дані, кіберрозслідування);

– *Спеціалізація* – поява вузькоспеціалізованих детективів (наприклад, у сфері інтелектуальної власності, корпоративних розслідувань);

– *Глобалізація* – розширення діяльності на міжнародному рівні, особливо для великих детективних агенцій;

– *Підвищення стандартів* – посилення вимог до професійної підготовки та етичних стандартів.

6. Особливості функціонування приватних агентств у Великобританії, Німеччині, Франції

Великобританія має одну з найбільш ліберальних систем регулювання приватної детективної діяльності серед європейських країн.

До 2001 року приватна детективна діяльність у Великобританії практично не регулювалася державою. Ситуація змінилася з прийняттям «Закону про приватну охоронну діяльність» (Private Security Industry Act 2001), який передбачав створення Управління приватної безпекової індустрії (Security Industry Authority, SIA) – регуляторного органу, відповідального за ліцензування та контроль у цій сфері.

Однак, незважаючи на наявність законодавчої бази, приватна детективна діяльність у Великобританії досі залишається значною мірою нерегульованою. Ліцензування приватних детективів було передбачено законом, але на практиці ще не запроваджено через адміністративні та політичні перешкоди. Це створює ситуацію, коли фактично будь-яка особа без судимості може займатися приватною детективною діяльністю без спеціальної ліцензії.

За відсутності ефективного державного регулювання, важливу роль відіграє *саморегулювання*. Основні професійні об'єднання: Асоціація британських слідчих (Association of British Investigators, ABI); Інститут професійних слідчих (Institute of Professional Investigators, IPI); Британська асоціація приватних детективів (UK Association of Private Detectives).

Ці організації встановлюють професійні стандарти, кодекси етики та здійснюють добровільну сертифікацію детективів.

У Великобританії працює близько 10 000 приватних детективів, більшість з яких – колишні співробітники правоохоронних органів. Найбільшими гравцями ринку є Kroll, Control Risks та K2 Intelligence.

Основні напрями діяльності: корпоративні розслідування (особливо у фінансовому секторі); розслідування страхових випадків; розслідування у справах про інтелектуальну власність; перевірка персоналу; сімейні справи.

Особливості британської моделі: високий рівень взаємодії з поліцією; значна роль у судових процесах (приватні детективи часто залучаються для збору доказів для судових справ); інтеграція з міжнародними мережами детективних агенцій.

Німецька модель регулювання приватної детективної діяльності характеризується поєднанням жорсткого державного контролю та розвиненої системи саморегулювання.

Приватна детективна діяльність у Німеччині *регулюється:* Промисловим кодексом (Gewerbeordnung); Законом про регулювання комерційної діяльності у сфері приватної безпеки (Bewachungsgewerberecht).

Згідно з цими нормативними актами, для здійснення приватної детективної діяльності необхідно отримати ліцензію, яка видається місцевими органами влади (Ordnungsamt).

Вимоги до приватних детективів: відсутність судимості; відсутність заборгованості по податках; проходження обов'язкового навчання (мінімум 40 годин); складання іспиту в місцевій Торгово-промисловій палаті (ІНК); обов'язкове страхування професійної відповідальності.

Основною *професійною організацією* є Федеральна асоціація німецьких детективів (Bundesverband Deutscher Detektive, BDD), заснована у 1950 році. Асоціація розробила власний кодекс етики та встановлює додаткові професійні стандарти для своїх членів.

У Німеччині працює близько 3 000 ліцензованих приватних детективів та близько 1 500 детективних агенцій. Найбільші агенції: Kürschner Detektei, Kurtz Detektei München, S&D Detektei.

Основні напрями діяльності: розслідування корпоративного шахрайства; захист комерційної таємниці; перевірка лояльності персоналу; перевірка потенційних бізнес-партнерів; збір доказів для судових процесів.

Особливості німецької моделі: високий рівень спеціалізації детективів; жорстке дотримання законодавства про захист персональних даних; обмежені можливості щодо проведення прихованого спостереження; тісна співпраця з адвокатами та судовою системою.

Французька модель регулювання приватної детективної діяльності характеризується централізованим державним контролем та чіткою регламентацією діяльності приватних детективів.

Приватна детективна діяльність у Франції *регулюється:* Законом № 83-629 від 12 липня 1983 року (зі змінами); Декретом № 2005-1123 від 6 вересня 2005 року; Кодексом внутрішньої безпеки (Code de la sécurité intérieure).

Ці нормативні акти встановлюють суворі вимоги для осіб, які бажають займатися приватною детективною діяльністю.

Вимоги до приватних детективів: наявність спеціальної освіти (диплом приватного детектива, який видається після закінчення спеціалізованих курсів); відсутність судимості; отримання дозволу від префектури департаменту; складання професійного іспиту; громадянство Франції або країни ЄС; наявність професійної страховки.

Основні професійні організації: Національна спілка приватних детективів (Syndicat National des Agents de Recherches Privées, SNARP); Французька федерація приватних детективів (Fédération Française des Détectives Privés).

Ці організації активно співпрацюють з державними органами щодо розробки професійних стандартів та вдосконалення законодавства.

У Франції працює близько 2 000 ліцензованих приватних детективів. На відміну від багатьох інших країн, у Франції приватні детективи офіційно називаються «агентами з приватних розслідувань» (agent de recherches privées).

Основні напрями діяльності: корпоративні розслідування; захист інтелектуальної власності; розслідування подружніх зрад (традиційно значний сегмент ринку); пошук осіб; збір доказів для судових процесів.

Особливості французької моделі: високий рівень державного контролю; чітка регламентація методів роботи; значні обмеження щодо збору персональних даних; історично сформована професійна культура (Франція – батьківщина першої у світі детективної агенції, заснованої Ежен Франсуа Відоком у 1833 році).

Порівняльний аналіз європейських моделей:

<i>Критерій</i>	<i>Франція</i>	<i>Німеччина</i>	<i>Великобританія</i>
<i>Ступінь державного регулювання</i>	Найбільш жорстке	Середній рівень	Найбільш ліберальне
<i>Вимоги до освіти та підготовки</i>	Найвищі (спеціалізована освіта);	Середні (професійне навчання);	Найнижчі (формальні вимоги відсутні)
<i>Роль професійних асоціацій</i>	Найменша (переважає державне регулювання)	Середня (партнерство з державою)	Найбільша (саморегулювання)
<i>Доступ до державних баз даних</i>	Найбільш обмежений	Обмежений	Найширший

Європейський досвід свідчить про різноманітність підходів до регулювання приватної детективної діяльності, які відображають правові традиції та особливості правових систем відповідних країн.

7. Вимоги до професійної підготовки приватного детектива

Професійна підготовка приватних детективів є ключовим елементом забезпечення високої якості детективних послуг та дотримання професійних стандартів.

Професійна підготовка приватних детективів базується на компетентнісному підході, який передбачає формування певного набору знань, умінь та навичок, необхідних для успішного виконання професійних функцій. Відповідно до теорії професійної освіти, розробленої С. Гончаренком та Н. Ничкало, професійна підготовка має поєднувати теоретичну підготовку з практичним досвідом та формуванням професійних цінностей.

Міжнародна асоціація приватних детективів (International Association of Private Detectives) та Всесвітня асоціація детективів (World Association of Detectives) розробили *рекомендації щодо мінімальних стандартів професійної підготовки приватних детективів*, які включають:

– *Базові правові знання*: конституційне право; кримінальне право та процес; цивільне право та процес; господарське право; законодавство про захист персональних даних.

– *Спеціальні професійні знання*: криміналістика; методика проведення розслідувань; тактика детективної діяльності; основи оперативно-розшукової діяльності; психологія.

– *Практичні навички*: методи збору інформації; спостереження та стеження; опитування та інтерв'ювання; документування результатів розслідування; використання технічних засобів.

– *Етичні стандарти*: професійна етика; конфіденційність; правова культура; соціальна відповідальність.

Моделі професійної підготовки в різних країнах:

– *Модель «професійного ліцензування»* (США, Канада): отримання базової освіти (юридичної, правоохоронної); набуття практичного досвіду (2-5 років); проходження спеціалізованих курсів; складання ліцензійного іспиту; періодичне підвищення кваліфікації.

– *Модель «спеціалізованої освіти»* (Франція, Італія, Іспанія): навчання в спеціалізованих навчальних закладах; отримання професійного диплома; проходження практики під керівництвом наставника; періодичне підвищення кваліфікації.

– *Модель «професійної сертифікації»* (Великобританія, Австралія): самостійне навчання або курси; сертифікація професійними асоціаціями; постійне професійне вдосконалення.

З урахуванням міжнародного досвіду та специфіки правової системи України, можна запропонувати такі *підходи до організації системи професійної підготовки приватних детективів*:

– *Формальна освіта*: запровадження спеціалізації «Приватна детективна діяльність» у рамках спеціальності «Право» або «Правоохоронна діяльність»; створення магістерських програм з підготовки приватних детективів; розробка професійних стандартів та освітніх програм відповідно до Національної рамки кваліфікацій.

– *Неформальна освіта*: створення системи спеціалізованих курсів; організація програм перепідготовки для колишніх працівників правоохоронних органів; проведення професійних тренінгів та майстер-класів; дистанційне навчання.

– *Практична підготовка*: стажування в детективних агентствах; участь у програмах наставництва; проходження практики в юридичних фірмах та охоронних структурах.

– *Професійна сертифікація*: створення незалежної системи оцінювання професійної компетентності; запровадження процедури підтвердження кваліфікації; розробка професійних іспитів.

Відповідно до досліджень у сфері професійної підготовки детективів, проведених американськими вченими Дж. Фішманом та Р. Сандерсом, можна виділити такі *ключові компетентності*:

– *Аналітичні здібності*: здатність аналізувати складні ситуації; критичне мислення; вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

– *Комунікативні навички*: ефективне спілкування; вміння проводити інтерв'ю; навички переконання; міжкультурна комунікація.

– *Психологічна підготовка*: знання основ психології особистості; вміння «читати» невербальні сигнали; психологічна стійкість; стресостійкість.

– *Технічні навички*: використання спеціального обладнання; комп'ютерна грамотність; навички роботи з базами даних; основи кібербезпеки.

– *Організаційні здібності*: планування розслідування; тайм-менеджмент; управління ризиками; документування процесу та результатів розслідування.

Аналіз проектів законів про приватну детективну діяльність в Україні дозволяє виділити такі *вимоги до професійної підготовки приватних детективів*:

– *Освітні вимоги*: наявність вищої юридичної освіти; або наявність вищої освіти та стажу роботи в оперативних підрозділах або органах досудового розслідування не менше трьох років.

– *Професійна підготовка*: проходження спеціального навчання для отримання свідоцтва про право на зайняття приватною детективною діяльністю; складання кваліфікаційного іспиту.

– *Вимоги до стажу*: відсутність судимості за умисні злочини; стаж роботи в правоохоронних органах, на посадах зі здійснення оперативно-розшукової діяльності або досудового розслідування (для осіб без юридичної освіти).

Ці вимоги загалом відповідають міжнародній практиці, але є менш деталізованими порівняно з вимогами в країнах з розвинутою системою регулювання приватної детективної діяльності.

8. *Можливості взаємодії приватних детективів із державними правоохоронними органами*

Взаємодія приватних детективів з державними правоохоронними органами є важливим аспектом функціонування приватної детективної діяльності, який забезпечує ефективність захисту прав та інтересів громадян і юридичних осіб.

Взаємодія приватних детективів з правоохоронними органами ґрунтується на принципі комплементарності (взаємодоповнюваності) державного та приватного секторів безпеки, який передбачає, що приватні детективи не конкурують з правоохоронними органами, а доповнюють їх, заповнюючи ті ніші, де державна система з певних причин не може забезпечити належний рівень захисту прав та інтересів.

У розвинених країнах існують різні *моделі взаємодії приватних детективів з правоохоронними органами*:

– *Модель «інформаційного обміну»* (США, Великобританія): обмін інформацією на взаємовигідній основі; участь приватних детективів у спеціальних форумах та конференціях, організованих правоохоронними органами; створення спільних баз даних.

– *Модель «формального співробітництва»* (Франція, Німеччина): укладання офіційних угод про співпрацю; чітко регламентований порядок обміну інформацією; законодавчо закріплений обов'язок приватних детективів повідомляти про виявлені злочини.

– *Модель «інтегрованої взаємодії»* (Японія, Південна Корея): залучення приватних детективів до виконання окремих завдань правоохоронних органів на договірній основі; тісна співпраця в окремих сферах (наприклад, в сфері економічної безпеки); створення спільних робочих груп.

Основні форми взаємодії:

– *Інформаційна взаємодія*: обмін інформацією про злочини та правопорушення; надання приватними детективами інформації про виявлені факти протиправної діяльності; отримання приватними детективами інформації з відкритих баз даних правоохоронних органів.

– *Процесуальна взаємодія*: залучення приватних детективів як свідків у кримінальному провадженні; використання матеріалів, зібраних приватними детективами, як доказів у кримінальному та цивільному процесі; подання приватними детективами заяв про виявлені злочини.

– *Організаційна взаємодія*: участь представників приватних детективних агентств у координаційних радах при правоохоронних органах; проведення спільних навчань та тренінгів; участь у розробці програм профілактики злочинності.

– *Науково-методична взаємодія*: обмін досвідом щодо методів розслідування; спільне проведення аналітичних досліджень; розробка методичних рекомендацій.

З урахуванням міжнародного досвіду та специфіки правової системи України, можна виділити наступні *перспективні напрями взаємодії приватних детективів із правоохоронними органами*:

– *Співпраця у сфері протидії економічній злочинності* – залучення приватних детективів до виявлення схем відмивання коштів, незаконного

виведення активів, рейдерських захоплень підприємств. Як зазначено у Стратегії боротьби з організованою злочинністю, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1126-р, протидія економічній злочинності потребує консолідації зусиль всіх суб'єктів безпекового сектору.

– *Взаємодія у сфері розшуку осіб та майна* – обмін інформацією про розшукуваних осіб та викрадене майно, що може підвищити ефективність розшукової діяльності. Відповідно до статті 10 Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII, поліція здійснює свою діяльність на засадах взаємодії з населенням та іншими суб'єктами, що створює правову основу для такої співпраці.

– *Залучення приватних детективів до програм забезпечення безпеки свідків* – надання послуг з фізичного захисту та супроводу свідків у резонансних справах. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 № 3782-XII передбачає можливість залучення інших осіб до забезпечення безпеки учасників кримінального провадження.

– *Обмін професійним досвідом* – проведення спільних тренінгів, семінарів, конференцій для підвищення професійного рівня як приватних детективів, так і працівників правоохоронних органів. Це узгоджується з положеннями Стратегії реформування системи правоохоронних органів, яка передбачає впровадження нових підходів до підготовки кадрів.

– *Створення спільних робочих груп* для вирішення конкретних завдань, особливо у складних справах, що потребують специфічних знань та навичок.

Правові механізми взаємодії:

– *Розробка та прийняття нормативно-правових актів*, які б регламентували порядок взаємодії приватних детективів з правоохоронними органами.

– *Укладання меморандумів про співпрацю* між об'єднаннями приватних детективів та правоохоронними органами.

– *Створення координаційних рад* при правоохоронних органах з обов'язковим включенням представників приватних детективних структур.

– *Розробка протоколів обміну інформацією*, які б забезпечували дотримання вимог законодавства про захист персональних даних.

Проблеми взаємодії та шляхи їх вирішення:

– *Проблема взаємної недовіри* – подолання стереотипів та упереджень через проведення спільних заходів, формування позитивного іміджу приватних детективів.

– *Відсутність нормативної бази взаємодії* – розробка та прийняття відповідних нормативних актів, які б чітко регламентували форми та методи взаємодії.

– *Конкуренція за клієнтів* – чітке розмежування сфер відповідальності та функціональних обов'язків.

– *Проблема збереження професійної таємниці* – розробка механізмів, які б забезпечували баланс між необхідністю обміну інформацією та збереженням конфіденційності.

На підставі аналізу міжнародного досвіду можна стверджувати, що ефективна взаємодія приватних детективів із правоохоронними органами підвищує рівень захисту прав та свобод громадян, сприяє зниженню рівня злочинності та підвищує довіру суспільства до правоохоронної системи в цілому.

9. Виклики та перспективи розвитку приватного сектору безпеки в Україні

Розвиток приватного сектору безпеки в Україні, зокрема приватної детективної діяльності, відбувається в умовах складних соціально-економічних та політико-правових трансформацій, що зумовлює наявність низки викликів та перспектив для цієї сфери.

Сучасні виклики для розвитку приватної детективної діяльності в Україні:

– *Відсутність спеціального законодавства* – попри численні законодавчі ініціативи, в Україні досі не прийнято закон про приватну детективну діяльність, що створює правову невизначеність та обмежує можливості розвитку галузі. Відповідно до принципу правової визначеності, який є складовою верховенства права (як зазначено в Рішенні Конституційного Суду України від 20.12.2017 № 1-р/2017), така ситуація негативно впливає на реалізацію конституційних прав громадян.

– *Тіньовий характер діяльності* – за відсутності спеціального регулювання значна частина ринку детективних послуг функціонує в тіньовому секторі, що призводить до порушень прав громадян та неможливості забезпечити контроль за якістю послуг.

– *Недобросовісна конкуренція* – на ринку детективних послуг діють особи без відповідної кваліфікації, які використовують недобросовісні методи роботи, що підриває довіру до професії. За даними Всеукраїнської асоціації приватних детективів, близько 30% суб'єктів, які позиціонують себе як приватні детективи, не мають необхідної кваліфікації.

– *Проблема визнання доказів* – матеріали, зібрані приватними детективами, часто не визнаються судами як належні докази, що знижує практичну цінність детективних послуг. Відповідно до статті 77 Цивільного процесуального кодексу України, суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів, відсутність чітких критеріїв оцінки доказів, зібраних приватними детективами, створює невизначеність у цьому питанні.

– *Безпекові виклики* – в умовах збройного конфлікту та підвищених безпекових ризиків зростає потреба в чіткому розмежуванні функцій державних правоохоронних органів та приватних детективів для запобігання зловживанням.

– *Фінансові обмеження* – низька платоспроможність значної частини населення України обмежує попит на детективні послуги, що гальмує

розвиток ринку. За даними дослідження Української асоціації маркетингу, лише близько 5% населення України готові платити за детективні послуги.

– *Відсутність системи професійної підготовки* – в Україні не існує спеціалізованих освітніх програм для підготовки приватних детективів, що негативно впливає на якість надання послуг.

– *Ризики зловживань* – нерегульованість діяльності створює ризики порушення прав громадян, зокрема права на приватність, захист персональних даних тощо. Стаття 32 Конституції України забороняє збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, однак відсутність спеціального регулювання ускладнює дотримання цієї вимоги при здійсненні детективної діяльності.

Перспективи розвитку приватної детективної діяльності в Україні:

– *Законодавче врегулювання* – прийняття спеціального закону створить правове підґрунтя для легального функціонування ринку детективних послуг та забезпечить належний захист прав усіх учасників правовідносин у цій сфері. Проект Закону України «Про правові засади приватної детективної (розшукової) діяльності» № 9073 від 06.09.2023 містить положення, які можуть стати основою для ефективного регулювання галузі.

– *Інтеграція у європейський безпековий простір* – в умовах європейської інтеграції України зростає потреба в адаптації національного законодавства до стандартів ЄС, зокрема й у сфері недержавної безпеки. Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, Україна взяла на себе зобов'язання гармонізувати своє законодавство з європейським, що стосується й регулювання приватної детективної діяльності.

– *Розвиток професійних об'єднань* – створення саморегулювних організацій приватних детективів сприятиме підвищенню професійних стандартів та етичних норм у галузі. Міжнародний досвід свідчить, що саме професійні об'єднання відіграють ключову роль у забезпеченні якості послуг та захисті інтересів як детективів, так і їхніх клієнтів.

– *Впровадження системи професійної підготовки* – розробка та впровадження спеціалізованих освітніх програм для підготовки приватних детективів підвищить професійний рівень фахівців галузі. Відповідно до Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII, професійна освіта має відповідати потребам суспільства та ринку праці, а отже, існує правова основа для створення таких програм.

– *Диверсифікація послуг* – розширення спектру детективних послуг з урахуванням нових викликів (кіберзлочинність, корпоративне шпигунство тощо) сприятиме розвитку ринку. За даними Європейської федерації приватних детективів, кіберрозслідування та захист від інформаційних загроз є найбільш перспективними напрямками розвитку детективної діяльності.

– *Технологічна модернізація* – впровадження сучасних технологій (штучний інтелект, аналітика великих даних, новітні засоби спостереження) підвищить ефективність детективної діяльності. Вже сьогодні провідні детективні агентства світу активно використовують програмне забезпечення для аналізу даних, що значно підвищує ефективність розслідувань.

– *Розвиток міжнародного співробітництва* – інтеграція українських приватних детективів у міжнародні професійні мережі сприятиме обміну досвідом та підвищенню стандартів діяльності. Такими міжнародними об'єднаннями є, зокрема, Європейська федерація асоціацій приватних детективів (European Federation of Private Detective Associations) та Міжнародна асоціація приватних детективів (International Association of Private Detectives).

– *Формування позитивного іміджу професії* – подолання негативних стереотипів щодо приватних детективів через підвищення прозорості діяльності та пропагування професійних стандартів.

Стратегічні напрями розвитку приватного сектору безпеки в Україні:

– *Збалансований розвиток державного та приватного секторів безпеки* – формування моделі взаємодоповнюваності, а не конкуренції між державними правоохоронними органами та приватними детективами.

– *Впровадження кращих міжнародних практик з урахуванням національної специфіки та правових традицій України.*

– *Інтеграція приватної детективної діяльності в загальну систему забезпечення національної безпеки* – визнання ролі приватних детективів у протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам.

– *Підвищення суспільної довіри до інституту приватної детективної діяльності* через забезпечення прозорості та підконтрольності.